

TARİH

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK TARİHİ

Türk Adı ve Anlamı: “doğan, türeyen ve çoğalan; bir başka anlamı ise “güçlü, kuvvetli ve olgun” dur.

Türklerin İlk Anayurdu Orta Asya’dır.

Orta Asya, doğuda Kingan Dağları (Çin); batıda Hazar Denizi; kuzeyde Sibirya; güneyde Hindikuş Dağları ile çevrili olan bölgedir.

Orta Asya’da Andronova, Afanasyevo, Karasuk gibi Türklere ait yerleşim merkezleri vardır.

Orta Asya’da yaşayan Türk toplulukları çeşitli nedenlerden dolayı ana yurtlarından göç etmek zorunda kalmışlardır.

Anayurttan Yapılan Göçlerin Sebepleri:

Toplumsal ve Ekonomik Sebepler:

- İklim koşullarının elverişsiz olması ve kuraklık
- Nüfus artışı
- Hayvan hastalıkları

Siyasi sebepler (M.Ö. 300'lerden sonra):

- Çin ve Moğol baskıları
- Türk boylarının kendi aralarındaki mücadeleleri

UYARI: Siyasi sebeplerle yapılan göçlerde bağımsız yaşama anlayışı ön plandadır.

Göçlerin özellikleri:

- 1-) Türkler bu göçlerin sonunda değişik coğrafyalarda varlık göstermişler. Bu durum Türk tarihinin bütünlük içinde araştırılmasını zorlaştırmıştır.
- 2-) Türkler gittikleri bölgelerde genel olarak yerli toplumların arasında asimile olmuşlardır. Bunun nedeni; göçlerin desteklenmemesidir.
- 3-) Atın evcilleştirilmesi ve tekerlekli arabaların kullanılması göçlerin sebebi değil; uzak bölgelere gidilmesini sağladığı için göçleri kolaylaştıran unsurdur.
- 4-) Türkler Karadeniz'in kuzeyini aşarak geldikleri Doğu Avrupa'da Kavimler Göçü'ne (M.S. 375) sebep olmuşlardır.

Böylece;

- a) Avrupa'nın etnik yapısının temeli oluşmuştur.
- b) Türkler bugünkü Macaristan'da Avrupa Hun Devleti'ni kurmuşlardır.

Asya Hun Devleti (M.Ö. 220 – M.S. III. yy.)

Merkez : Ötügen

Kurucu : Teoman

Bu dönemde Çin ile mücadelelerde üstünlük vardır. Çin savunma amaçlı olarak Çin Seddi'ni yapmıştır.
(kalıcı savunma anlayışı)

Mete dönemi: - Çin ile mücadeleler devam etmiştir

- Çin vergiye bağlanmış Hun topraklarına katılmamıştır.
Sebebi: Çin'in kalabalık nüfusu ve asimile olma tehlikesi.
- Çin ile mücadelenin temel sebebi ipek yolu ticaretinin denetimini sağlama yarışıdır.
- İlk düzenli ordu (onlu sistem)

UYARI: Mete döneminden sonra devlet zayıflamış, M.S. 48'de Kuzey ve Güney Hunları olmak üzere 2'ye ayrılmıştır.

Kuzey Hunları Sien-pi'lere yenilerek Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya göç etmişler ve Kavimler Göçü'nü başlatmışlardır.

Yaşam tarzı : Göçebe Din : Şamanizm ve Göktanrı Ekonomik faaliyet : Hayvancılık

NOT: Göçebe yaşam tarzından dolayı taşınabilir sanat eserleri görülmektedir.
Mimari (-)

AVRUPA HUN DEVLETİ (375-469)

Kurulduğu yer : Macaristan

Kurucu : Balamir

- Avrupa'da kurulan ilk Türk devletidir.
- En Güçlü Dönem : Attila

- Özellikle Bizans ve Batı Roma ile mücadele edildi.
- Bizans ile Margos ve Anadolios Antlaşmaları imzalandı.

Göktürk Devleti (552-659)

- Orta Asya'da kurulan ikinci büyük Türk devletidir.
- Tarihte Türk adıyla kurulmuş ilk Türk devletidir.
- Avarlara karşı bağımsızlık mücadelesi verilerek kurulmuştur.

Kurucu: Bumin Kağan

Merkez : Ötügen

Temel ekonomik faaliyet: Hayvancılık

Dini inanış: Göktanrı

Devlet iki kanata bölünerek yönetilmiştir. Doğu merkezdir ve kağan doğuda burada bulunurdu. Batıda ise genellikle hükümdarın kardeşi “yabgu” ünvanı ile yöneticilik yapardı.

- Göktürkler Orta Asya ipek yoluna egemen olmak için Sasani, Akhun , Çin ile mücadele etmişlerdir.
- Göktürk + Sasani / Akhun = Akhunlar yıkıldı.
- Göktürk + Bizans / Sasaniler

UYARI: Göktürk Devleti iç karışıklık ve taht kavgaları nedeniyle doğu ve batı olarak ikiye ayrıldı. Daha sonra iki devlet de Çin egemenliğine girdi.

II. GÖKTÜRK(KUTLUK) DEVLETİ (681- 744)

Merkez : Ötügen

Kurucu : Kutluk (İlteriş) Kağan

Yaşam tarzı : Göçebe

Ekonomik faaliyet : Hayvancılık

Dini inanış: Göktanrı

Bilge Kağan ve Kültigin dönemi en parlak dönemdir. Bu dönemde vezir Tonyukuk da devlet görevinde bulunuyordu.

En önemli gelişme Orhun Kitabeleridir. Kültigin, Bilge Kağan ve vezir Tonyukuk adına Yoluğ Tegin tarafından yazılmıştır.

- Orhun yazıtları; Danimarkalı bilim adamı Thompson tarafından 1893'te okunmuştur.
- Orhun Yazıtlarında yer alan “aç halkı doyurdum, çıplak halkı giydirdim “ ifadesi Türklerde SOSYAL DEVLET anlayışının var olduğunu göstermektedir.
- Türk tarihinin ilk yazılı eseridir.
- Göktürklerde ulusçuluk anlayışının varlığını göstermektedir.
- Göktürk alfabesini kullandılar. (ilk Türk alfabesidir.)

Kutluk Devleti; Uygur, Basmil, Karluk boyları tarafından yıkılmıştır.

Uygur Devleti (745 – 840)

Devletin kurucusu ve ilk hükümdarı: Kutluk Bilge Kül Kağan
Başkent : Karabalgasun

Yaşam tarzı : Yerleşik

Ekonomik uğraş : Tarım ve ticaret

Dini inanış : Maniheizm ve Budizm (İnanışları nedeniyle savaşçılık özelliklerini kaybettiler. Geleneklerinden taviz verdiler.)

- Din değiştiren ilk Türk topluluğudur.
- Mani ve Buda dinlerini kabul etmelerine rağmen dini terimlerin Türkçe karşılığını kullanmışlardır.
- **Yorum:** Bu durum Türklük özelliklerini korumaya yöneliktir.

Yerleşik yaşama geçmeleri ile şehircilik ve mimari gelişmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında dini inanışın da etkisi vardır (tapınak yapma ihtiyacı)

- Çin ile yakın ilişkilerden dolayı kağıt ve matbaayı ilk kullanan Türk topluluğudur.
- Yazılı kültür gelişmiştir. Uygur alfabesini kullandılar.
- 840 yılında Kırgızlar tarafından yıkıldılar. (Daha sonra Kansu ve Turfan Uygurları olarak ortaya çıktılar.)

Orta Asya Türk Devletlerinde Küldür ve Medeniyet

A) Devlet Yönetimi

- Türk devletleri boylar federasyonu şeklinde örgütlenmişlerdir.
- Devlet yönetiminde en üst kademede hükümdar bulunmaktadır. (kağan, han, hakan...)
- Kağanın dışında yönetimde, eşi olan katun ya da hatun bulunurdu.
- Yönetimde bir başka unsur da KURULTAY'dır. (meclis)

Kurultayın Özellikleri

- Kurultay toplantılarına, seçilmiş boy beyleri katılmaktadır.
Yorum : Kurultaylar demokratik niteliklidir.
- Kurultay toplantılarına din adamlarının katılma yetkisi yoktur.
Yorum : Kurultaylar laik niteliklidir.
- Devlet yönetiminde son söz hükümdara aittir. Yani kurultaydan çıkan her karar kağanı bağlamaz. Bu özelliğiyle kurultaylar "DANIŞMA MECLİSİDİR."

-Türk devletlerinde, ülke yönetiminin kağana Göktenrı tarafından verildiğine inanılan "KUT" anlayışı hakimdi.

-Veraset anlayışı ; "ülke hanedanın ortak malıdır."

Sonuç: Taht kavgaları, merkezi otoritenin zayıflaması ve devletlerin yıkılması.

B) Din ve İnanış

İlk Türk topluluklarında dini inanış; doğa varlıklarını kutsal sayma, Şamanizm, Atalar Kültü ve asıl olarak Göktanrı inançlarıdır.

Eski Türklerde cennet, cehennem, gökyüzünde bir tanrının olduğu, kurban kesme vb. inanışlar vardır. Türklerde cenaze törenlerine “YUG” denirdi.

Mezarlarının etrafında “BALBAL” denilen taşlar bulunurdu.
Kurgan : Mezar

Not: Esik Kurganı: Altın Elbiseli Adam

Pazarık Kurganı : Hun Halısı

UYARI: Ölümler en değerli eşyaları ile birlikte gömülürdü. Böylece Türklerde ahiret inancı olduğu anlaşılmaktadır.

- Uygurlar'da Maniheizm ve Budizm
- Hazarlar'da Musevilik
- Macarlar ve Bulgarlar'da Hristiyanlık
- Oğuzlar'da İslamiyet gibi dinlere inanış görülmektedir.

C) Yaşam Tarzı ve Ekonomi

Orta Asya Türk topluluklarında yaşam tarzı göçebe hayattır.

Temel ekonomik kaynaklar: Hayvancılık, ticaret (ipek yolu ve kürk yolu denetimi), dokuma, madenciliktir.

- Göçebelikten dolayı taşınabilir sanat eserleri vardır. Yerleşik mimari görülmez.
- Uygurlar döneminde yerleşik yaşama geçilmiştir. Tarım, yerleşik mimari, kalıcı sanat anlayışı, şehircilik gelişmiştir.

NOT: Türk devletlerinde sosyal devlet anlayışı gelişmiştir. Yöneticiler halkın durumunu ve hakkını korumak durumundaydılar.

D) Hukuk

- Eski Türk devletlerinde töre denilen örfi hukuk ve yazısız hukuk kuralları geçerlidir.
- Kağan dahi bu kurallar uymak zorundadır ve bu kuralları değiştiremez. (hukuk devleti (+))
- Göçebe yaşam tarzı nedeniyle hafif suçların cezası on gün ile sınırlandırılmıştır. Sürekli hapis cezası yoktur.
- Ağır suçların cezası ölümdür. (devlete isyan etmek, adam öldürmek, ülkeye ihanet)
- Türklerde ceza işlerinin kesin hükme bağlanması ve devlet tarafından takip edilmesi, toplumda “kan gütme” geleneğini engellemiştir.

E) Ordu

- Eski Türk devletlerinde ordu – millet anlayışı hakimdir.
- Savaş durumunda herkes askerdir ve askerlik meslekten sayılmaz.
- İlk düzenli ordu Asya Hun Devleti hükümdarı METE döneminde oluşturuldu.(on'lu sistem)
- Türklerde paralı , zorunlu, bedelli, yükümlü askerlik yoktur.
- Türk orduları genellikle atlı (süvari) birliklerden oluşur.

F) Yazı, Dil ve Edebiyat

Türklerin tarih boyunca kullandığı alfabeler; Göktürk, Uygur, Soğd, Arap ve Latin alfabeleridir.

Takvimler; 12 hayvanlı takvim, Hicri takvim (İslamiyet'ten sonra), Celali takvim (Büyük Selçuklular), Rumi takvim (Osmanlı Devleti-ekonomik amaçlı), Miladi takvim (Türkiye Cumhuriyeti döneminde Atatürk'ün Takvim Devrimi ile)

Destanlar: Manas Destanı (Kırgızlar), Ergenekon ve Bozkurt (Göktürkler), Oğuz Kağan Destan (Hunlar), Alp-Er Tunga Destanı- Şu (İskitler), Türeyiş ve Göç Destanları (Uygurlar)

❖ İlk Türk topluluklarının 12 hayvanlı Türk takvimini yapmaları astronomi ile ilgilendiklerinin kanıtıdır.

Sine-Uşi ve Karabalgasun Yazıtları: Uygurlar

Yenisey Yazıtları: Kırgızlar

İskitler (Sakalar): Bilinen ilk Türk topluluğudur. İlk Balbal örnekleri İskitlere aittir. Tarihin bilinen ilk kadın hükümdarı (Tomris), Kadın askerler(Amazon) İskitlere aittir. Atı ilk evcilleştiren İskitlerdir.

Avarlar: İstanbul'u ilk kez kuşatan ve Hristiyanlığı kabul eden ilk Türk topluluğudur. Slavları askeri ve teşkilatlanma anlamında etkilemişlerdir.

Karluklar: İslamiyet'i ilk kabul eden Türk boyudur.

Peçenekler: Bizans ordusunda paralı asker olarak görev almışlar ancak Malazgirt Savaşı'nda Büyük Selçuklu ordularının tarafına geçerek savaşın gidişatında etkili olmuşlardır.

Hazarlar: Museviliği ilk kabul eden ve Müslüman Araplar ile savaşan ilk Türk Topluluğudur. (Belencer Savaşı)

Türğişler: Baga Tarkan kendi adına para bastırmıştır. Yerleşik hayata tam olarak geçmişlerdir. Emevilerle mücadele etmişlerdir.

Oğuzlar: Müslüman olan Türk boylarındandır. Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti'ni Oğuzlar kurmuştur.

Bulgarlar: Tuna ve İdil Bulgarları olarak ikiye ayrılırlar. Tuna Bulgarları Hristiyan, İdil Bulgarları Müslüman olmuşlardır.

Kırgızlar: Moğol egemenliğini tanıyan ilk Türk devletidir.

Bunlar dışında Kıpçaklar, Sibirler, Akhunlar, Macarlar da vardır.

UYARI: Orta Asya'dan Avrupa'ya göç eden Türk Boyları : Hunlar , Avarlar, Peçenekler , Macarlar, Bulgarlar, Uzlar, Kıpçaklar.

Kavramlar

Tigin : Prens

Tudun : Vali

Tarkan : Komutan

Bitigci (Tamgacı) : İç ve dış yazışmalar

Aygucı: Vezir

Ayukı: Hükümet

Buyruk: Bakan

Yargan: Hukuk

Balbal: Mezar taşları

Yuğ: Cenaze töreni

Kurgan: Mezar

Uçmak: Cennet

Tamu: Cehennem

Toy : Şölen

Toygun : Toy üyesi

ÖRNEK

Orhun Yazıtları'ndaki Türkçede yabancı dil öğelerinin oranı çok azken Uygurlar Dönemi metinlerinde bu oranın arttığı görülmüştür. Bu durumda aşağıdakilerden hangisinin etkili olduğu söylenemez?

- A) Kültürel ilişkilerin artmasının
- B) Türkçe kurallar çerçevesinde sözcükler türetilmesinin
- C) Farklı dinlerin benimsenmesinin
- D) Yabancı dillerin Uygur Türkçesine çevrilmesiyle yeni terimlerin girmesinin
- E) Uygur Ülkesi'nde ticaretin artmasının

2012 YGS

ÖRNEK

İslamiyetten önce Türklerde,

- I. yün dokumacılığının yapılması
- II. ticarete Çin'den alınan ipeğin koyun ve sığırla takas edilmesi
- III. orduda ve ulaşımda atlardan yararlanılması

durumlarından hangilerinin hayvancılığın toplumsal hayatta önemli bir yeri olduğunu gösterdiği savunulabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

2011 YGS

ÖRNEK

Orta Asya'da M.Ö. 1200-700 yıllarına ait Karasuk kültüründen dört tekerlekli araba, keçeden çadır, koyun yapağından eşya; M.Ö. 700-100 yılları arasındaki Tagar kültüründen ise çok sayıda ok uçları, toka, taş, bilezik gibi üzerleri kabartma hayvan başı işlemeli süs eşyaları ve hançerler bulunmuştur.

Yalnız bu bilgiler doğrultusunda,

- I. Her iki kültüre ait tüm kalıntılar bulunmuştur.
- II. Tagar kültürü zaman bakımından Karasuk kültüründen sonradır.
- III. M.Ö. 3. yüzyılın sonlarında kurulduğu bilinen Hun Devleti, Karasuk kültürüyle aynı dönemde siyasi varlığını sürdürmüştür.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) II ve III

2009 ÖSS

ÖRNEK

- I. Göktürkler
- II. Hunlar
- III. Uygurlar

Yukarıdaki ilk Türk Devletlerinin hangilerinde şehirlerin kurulmasıyla, günümüze kadar gelen evler, tapınaklar, saraylar inşa edilmiştir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

2008 ÖSS

ÖRNEK

Aşkabat yakınlarında Anav'daki bir kurganda yapılan kazıda en alt katta evleri kerpiçten yapılmış bir köy bulunmuştur. Çıkan eşyalar arasında el değirmenleri ve evlerde kömür hâline gelmiş buğday ve arpa taneleri, yine aynı katta üzerleri boyanmış ve şekillerle süslenmiş kilden yapılma çömlekler, insan ve hayvan heykelleri çıkmıştır.

Bu durumla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Sanatla uğraşıldığı
- B) Bir yerleşim alanı olduğu
- C) Tahıl ürünlerinin tanındığı
- D) Topluluk hâlinde yaşanıldığı
- E) Üretim gereçlerinin ortak kullanıldığı

2008 ÖSS